

RACIONALIZACIJA

Beseda racionalizacija izvira iz latinske besede ratio (racio), kar pomeni smisel, um ali razum. Na raznih področjih ima pojem racionalizacija različen pomen. Pod racionalizacijo razumemo v proizvodnji materialnih dobrin organizacijo neke dejavnosti po najsmotrnejših metodah in načinu dela ali skup ukrepov za poenostavitve, izpopolnitve in pocenitve proizvodnega procesa, povečanje delovne storilnosti in dosego proizvodnje visoke kakovosti. Racionalizacija proizvodnje je torej preudarnost pri delu, katere smoter je, da dosežemo s čim manjšo porabo časa in energije največji proizvodni učinek.

Racionalizacijo v proizvodnji uresničujemo:

prvič s tehničnimi ukrepi, to je s tehničnim izboljšanjem proizvodnih postopkov, strojev, orodja itd. Učinek tehnične racionalizacije se pokaže v porastu produktivnosti in izboljšanju kakovosti izdelkov, v boljšem izkoriščanju surovin, izboljšanju strokovnih orodij, pravilnejšem toku proizvodnje na traku, avtomatizaciji proizvodnje in podobno;

drugič z ukrepi za boljšo delovno organizacijo ali s pravilnejšo izbiro in razdelitvijo delovne sile, z uspešnejšim nadzorom nad tokom, rezultati in pripravi dela, s kontrolo kakovosti in boljšo organizacijo ter ureditvijo notranjega transporta in delovnih prostorov;

tretjič z ukrepi za povečanje ekonomičnosti in rentabilnosti, s cenejšim nakupovanjem surovin, pravilnejšim vskladiščenjem in prodajo izdelkov, s popolnejšim izkoriščanjem zmogljivosti, z zmanjšanjem odpadkov in škarta, s pravilnejšo razdelitvijo dela, z zmanjšanjem stroškov za material, energijo in dela, s hitrejšim obračunom vloženih sredstev, s postavljanjem pravilnejših norm in proizvodnega plana.

Naš zakon o izumih in tehničnih izpopolnitvah iz l. 1948 vsebuje naslednjo določbo o racionalizatorskem predlogu: »Racionalizatorski predlog je izpopolnjevanje in izboljšanje proizvodnega procesa z racionalnejšim izkoriščanjem razpoložljivih tehničnih naprav, materiala ali delovne sile, ki izboljša organizacijo in neposred-

no upravljanje gospodarstva, pa pri tem ne vnaša bistvenih novosti v tehnične konstrukcije ali tehnološke procese proizvodnje.«

Racionalizacija kot osnova za dosego premij

V premijskih pravilnikih naših gospodarskih organizacij zelo redko najdemo določbe, ki bi urejevale vprašanje plačila premij za izvršene racionalizacije v poslovanju. Te osnove za dosego premij ne izpuščajo po naključju. Ni namreč vedno lahko ugotoviti, kolikšen in kakšen učinek je imela neka racionalizacija.

Premijski pravilniki sicer praviloma določajo premijsko nagrajevanje za prihranke, dosežene pri času, materialu in v denarju. Tako lahko na primer najdemo v vsakem premijskem pravilniku določbe o premijskem nagrajevanju doseženih uspehov v povečanju obsega proizvodnje, povečanju delovne storilnosti, znižanju lastne cene, izboljšanju kakovosti izdelka, delovne organizacije in proizvodnega procesa in podobno. Vse te rezultate je mogoče doseči z večjim prizadevanjem posameznikov, skupin in kolektiva, lahko pa so tudi rezultat izvajanja določenega racionalizatorskega ukrepa. Uživalci premij za dosežene rezultate pa so vsi tisti, ki sodelujejo neposredno ali posredno v proizvodnji. Pri tem se praviloma ne izločujejo tisti, ki so s svojim razmišljanjem prišli do določenih postopkov, s katerih uporabo je bila prav omogočena ustvaritev manjših ali večjih rezultatov v poslovanju gospodarske organizacije.

Uvedba premijskega nagrajevanja za racionalizatorske predloge ima tudi velik vzgojni pomen, ker spodbuja posameznike pri delu, da razmišljajo, kako bi bilo mogoče doseči prihranke. Seveda ni nujno, da je vsak racionalizatorski predlog dober in izvedljiv. Zato je treba v premijskem pravilniku določiti točen postopek za ugotavljanje vrednosti predlagane racionalizacije kakor tudi premijsko osnovo za dosego premije.

Premijski pravilnik bi moral vsebovati določbo, da se za racionalizatorske pred-

loge, ki jih bo sprejela posebna od upravnega odbora določena komisija, izplača premija. Kot osnovo za obračun premije praviloma vzamemo finančni učinek, ki ga dosežemo z izvajanjem predlaganega racionalizatorskega ukrepa v enem letu, če gre za racionalizacijo, ki jo bomo uporabljali v rednem kontinuiranem proizvodnem procesu, ali ki se nanaša na organizacijske metode ali finančni učinek, dosežen pri določenem delu, če gre za racionalizacijo posla, ki se ne bo več ponovila.

Premijsko osnovo navadno ugotovimo po izteku določenega poskusnega razdobja, v katerem je mogoče preveriti, v kakšnem obsegu je predlagana racionalizacija izvedljiva v praksi. Ni mogoče reči vnaprej, kako dolgo naj bi bilo to razdobje, ker je odvisno od pomembnosti racionalizacije. No, po našem mnenju ne bi smel biti krajši od enega računskega razdobja treh mesecev.

Tu navajamo kot primer tabelo, ki jo je vnesel v svoj premijski pravilnik neko podjetje za obračun premij za prihranke, ki so bili doseženi z racionalizacijami.

Prihranek v dinarjih	Premije v % od prihrankov
do 5.000	10
od 5.000 do 10.000	10 do 8
10.000 do 20.000	8 do 6
20.000 do 50.000	6 do 4
50.000 do 100.000	4 do 3
100.000 do 200.000	3 do 2,5
200.000 do 500.000	2,5 do 2,2
500.000 do 1.000.000	2,2 do 2
1.000.000 do 5.000.000	2 do 1,5
5.000.000 do 10.000.000	1,5 do 1

Po dosedanji razdelitvi dohodka gospodarske organizacije niso imele vedno praktične možnosti za izplačilo večjih premij, ki bi dejansko stimulirale posameznike za predlagane racionalizatorske predloge. Nova razdelitev skupnega dohodka v l. 1957 daje v tem pogledu mnogo širše možnosti. Poseben delež pri dobičku pri industrijskih in prometnih podjetjih, proporcionalni, včasih pa tudi progresivni delež pri povečanem dohodku pri drugih gospodarskih organizacijah omogoča ustvaritev znatnih sredstev za premijske sklade, na izkoriščanje teh možnosti pa ni treba čakati, temveč se je treba takoj lotiti iskanja vseh rezerv v podjetjih, med drugim tudi preizkušanja raznih racionalizatorskih predlogov, ki danes pogosto ležijo zaprti v predalih.

Po knjigah in časopisih

Biblioteka »Radnički univerzitet«

Založba »Rada« v Beogradu je izdala drugo dopolnjeno izdajo zbirke 12 knjig pod skupnim naslovom »Radničko samoupravljanje«. Ta izdaja lahko koristno služi vsem delovnim ljudem, ki so aktivni činitelji v sistemu delavskega samoupravljanja:

- Dr. Pavle Kovač: Upravljanje preduzečem.
- Zoran Cerić: Organizacija sastanaka radničkih saveta i upravnih odbora.
- Dr. Mirko Dautović: Osnovni pojmovi iz ekonomike preduzeća.
- Milorad Kostić: Organizacija proizvodnje u preduzeću.
- Marko Petrović: O troškovima i kalkulacijama.
- Aleksandar Adašević: Organizacija preduzeća.
- Makso Sorger: Komercijalno poslovanje proizvodnih preduzeća.
- Blažija Pejović: Finansiško poslovanje privrednih organizacija.
- Radoslav Niketić: Privredno planiranje.
- Milorad Kostić: Rukovanje materijalom — Održavanje mašina — kontrola kvaliteta.
- Petar Dejanović: Periodični izveštaji o rezultatima poslovanja i njihovo korišćenje za upravljanje preduzečem.
- Teodor Tomić: Radni odnosi u privredi.

»Proučavanje rada«

V tej knjigi je opisan sistem racionalnega dela z analizo delov delovnega procesa. S praktičnimi primeri in zgledi so opisane možnosti za zmanjšanje truda pri delu in skrajševanja trajanja dela. Drugi del knjige opisuje proučevanje trajanja dela. Tu so osnovna

navodila za normiranje kakor tudi kratko navodilo za delo birojev za delovno storilnost v podjetjih. Knjiga bo lahko služila predvsem analitikom dela, ki morajo voditi biroje za produktivnost, nato vodjem proizvodnje, tehnični pripravi in samim izvajalcem dela, posebno zaradi analize gibov in truda. Založba je »Tehnika«, Direkcija za izdajanje del Zveze inženirjev in tehnikov Jugoslavije, cena 300 dinarjev.

»Naša stvarnost«

Aprilska številka »Naše stvarnosti« objavlja uvodnik Puniše Perovića pod naslovom: Moša Pijade v jugoslovanski revoluciji». Razen tega objavlja časopis v tej številki tudi zanimiv članek Milovana Markovića pod naslovom »K vprašanju razširjene reprodukcije v našem kmetijstvu«. V časopisu so zastopane tudi redne rubrike: družbena vprašanja, pogledi in mnenja, kritike in prikazi, politika in bibliografski podatki o nekaterih knjigah in publikacijah, ki so bile objavljene v drugi polovici januarja in v prvi polovici februarja letos.

»Ekonomika preduzeća«

Te dni je izšla četrta številka mesečnika Društva ekonomistov Srbije za proučevanje problematike gospodarskih organizacij »Ekonomika preduzeća«. Časopis piše o razdelitvi dohodka v l. 1957, o sodobni obliki devizne arbitraže in o stimulativnosti s stališča načina razdelitve dohodka kmetijskih posestev. Razen tega objavlja tudi svoje običajne rubrike.